

Nuoret tarvitsevat sosiaalista vahvistamista

Lasten ja nuorten hyvinvointi syntyy ensisijaisesti perheissä ja lähiyhteisöissä. Vaikka valtaosalla perheistä elämä onkin kunnossa, pahoinvoinnin määrä on lisääntynyt ja tulo-, terveys- ja hyvinvointierot ovat kasvaneet. Kilpailun koveneminen, uudet osaamis- ja menestymisvaatimukset koko yhteiskunnassa heijastuvat perheisiin. Aikuisten väsyminen työelämässä, epävarmuus ja ahdistus tulevaisuudesta ovat suorassa yhteydessä lasten ja nuorten hyvinvointiin.

Yksinäisyys ja turvallisen aikuisen puute on monen lapsen ja nuoren kohdalla polttava ongelma. Neljäs- jopa kolmasosa lapsistamme ja nuoristamme voi huonosti. Heiltä puuttuu perushoiva, heillä on heikko itsearvostus taikka fyysis-psykkistä oireilua.

Panostus nuorten ja opiskelijoiden hyvinvointiin ja terveyteen on tärkeää heidän tulevaisuutensa ja työkykynsä kannalta. Nuoret tarvitsevat ennen kaikkea sosiaalista tukea, asiallista kohtelua ja kuulluksi tulemistä. Perheen merkitys ehjässä kasvussa kohti aikuisuutta, opintoja ja työelämää on keskeistä ja vanhempien tuki ja ohjaus nuorelle äärimmäisen tärkeää.

Mitä tulee tehdä?

Samanaikaisesti tulee toteuttaa useita palvelujärjestelmää tehostavia toimia, jotka edistävät yhdessä varhaista asianmukaiseen hoitoon pääsyä ja sen myötä ennaltaehkäisyä.

1. Hoitoon pääsyn kynnyksestä terveydenhuollossa tulee alentaa edelleen kehittämällä matalan kynnyksen palveluita perustason ja erikoissairaanhoidon välille
2. Nuorten ongelmiin erikoistuneita avopalveluita tarvitaan enemmän
3. Palveluketjuja tulee porrastaa selkeästi perustasolta erikoistasolle
4. Koulujen oppilashuoltoa ei tule jättää irralliseksi organisaatioksi erilleen muusta hoitoketjusta vaan sen tulee olla osa porrasteista palveluketjuja
5. Lastensuojelun laitosluonteisiin yksiköihin sijoitettujen nuorten määrä on kasvanut hälyttävästi. Nuorten mahdollisuutta perhehoitoon on lisättävä. Lastensuojelussa tulee kehittää perheiden varhaista tukea.

Lasten hyvinvointia tuettava jo varhain

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksella on kehitetty lapsen kehitystä tukevia rakenteellisia menetelmiä. Niiden keskeinen ajatus on edistää lapsen tasa-painoisen kehityksen mahdollisuuksia silloin kun vanhempia tai muuta perhettä kohtaavat erilaiset vaikeudet kuten vakava sairaus tai talouden romahdaminen. Lapsen arjen tuki järjestetään varhaiskasvatuksessa, koulussa sekä aikuisten ja lasten sosiaali- ja terveystaluuissa nykyisiä resursseja hyödyntäen.

Eniten kuntien käytössä on kaksiportainen Lapset puheeksi (Lp) -keskustelu ja -neuvonpito, jonka avulla kartoitetaan lasta suojaavat tekijät kaikissa toimipisteissä, kuten toimeentulotuessa ja aikuisten mielenterveyspalveluissa. Jos perheen elämässä on erityisiä haasteita, kuten sairautta tai parisuhteen kariutuminen, pohditaan, miten lapsen mahdollisimman normaali arki turvattaisiin esimerkiksi koulun ja kodin yhteistyönä.

Lapset puheeksi -neuvonpito (LpNp) on puolestaan kevyt yhteistyömenetelmä esimerkiksi koulujen oppilashuollon tukena. Lapset puheeksi -neuvonpidon keskeinen ajatus on tuoda yhteen Lapset puheeksi -kartoitukseen osallistuneet ja sopia käytännönläheisiä toimia lapsen arjen hyväksi.

Tämä kokonaisuus käy hyvin myös neuvoloiden työhön. Lapset puheeksi -menetelmät ovat keskustelevia ja ennakoivia. Esimerkiksi raskauden aikana voidaan pitää Lp-lokikirjaa ja sen avulla räätälöidä tuki ja olot sellaisiksi, että lapsen hyvä kehitys on mahdollista.

Nuorten kiinnittymistä kouluihin voidaan tukea

Opiskelu ja työelämään siirtyminen voi lykkääntyä nuoruusvaiheessa esiin nousevien mielenterveyttä ja hyvinvointia häiritsevien vaikeuksien vuoksi. Ongelmaksi on osoittautunut avun pariin hakeutuminen ja avun saaminen. Mielenterveys- ja päihdepalvelut ovat hajallaan palvelujärjestelmässä, mikä vaikeuttaa hoitoon pääsyä ja hoidon loppuun viemistä.

Yksi ratkaisumalli on painottaa matalan kynnyksen moniammatillisia palveluja, jotka ovat siellä missä

nuoretkin, eli peruskoulussa. Monilla paikkakunnilla on oppilashuoltoryhmää täydennetty psykiatrisella sairaanhoitajalla. Tästä moniammatillisesta yhteistyöstä on saatu hyviä kokemuksia. Nopea tarttuminen ongelmiin myös edistää koulujen työrauhaa sekä tukee opettajien ja oppilaiden jaksamista.

Matalan kynnyksen palveluiden ydintehtävä on nuoren sisäisen motivaation vahvistaminen ja sen ylläpitäminen; siksi on tärkeää, että palvelut joustavat ja mukautuvat nuorten tilanteisiin eikä päinvastoin.

Koulukiusaaminen kiinnittymisen esteenä

Tutkimusten mukaan kiusattujen määrä on pysynyt samana jo pitkään. Huomion arvoista on se, että valtaosa lapsista ja nuorista kokee, etteivät aikuiset puutu kiusaamiseen tarpeeksi.

Koulutuksen järjestäjillä on lakisääteinen velvollisuus taata oppilaille turvallinen opiskeluympäristö. Käytännöt ovat kuitenkin vaihtelevia ja useimmiten koulutuksen järjestäjältä puuttuu kokonaisvaltainen näkemys kiusaamisen ehkäisemisestä. Kiusaamisen ennaltaehkäisemiseksi tarvitaan selkeä prosessimalli, jossa syy-seuraus-yhteydet ovat selkeästi eriteltyinä. Myös lainsäädännössä on määriteltävä velvoittavammin kiusaamiseen puuttumisesta. Muuten koulukiusaaminen saattaa jatkua jopa vuosia.

Kiusaamisen seuraukset ovat usein vakavia ja pitkäkestoisia. Jos kiusaamiseen puuttuminen on tehotonta ja se jatkuu pitkään, seurauksena on traumatisoitumista ja sosiaalisista yhteyksistä vieraantumista. Kiusaaminen aiheuttaa ongelmia koulunkäynnissä ja etenkin toisella asteella usein myös opintojen keskeyttämisiä. Nuorisopsykiatrian asiakkaista valtaosalla on taustalla koulukiusaamista.

Pitkäaikaisesta kiusaamisesta kärsineille tarvitaan jälkihoidon malli, joka auttaa kiusattua pääsemään kokemansa yli ilman että kiusaamisen aiheuttamat traumat vaikuttavat opintoihin, ammatinvalintaan, sosiaalisiin suhteisiin tai itsetuntoon.

Nuorten syrjäytyminen ja mielenterveys

Mielenterveyden häiriöt ovat nuorilla noin kaksi kertaa yleisempiä kuin lapsilla. Häiriöitä voidaan todeta noin 20 – 25 prosentilla nuorista. Mielenterveyden häiriöt lisäävät vahvasti syrjäytymisen riskiä. Nuorisotakuu ei riitä auttamaan nuorta syrjäytymisen polulta silloin, kun nuori ei pysty häiriön vuoksi hyötyämään tarjotusta opiskelu- tai työpaikasta.

Oikea osaaminen oikeaan paikkaan

Nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi palvelujärjestelmässä on kiinnitettävä resurssien lisäksi huomiota työn organisointiin. Työnkuvien sisältöjä tulee pohtia kriittisesti ja priorisoivasti sekä palveluiden järjestämistä on joustavoitettava. Työntekijät tarvitsevat myös työrauhaa eli mahdollisuuden tehdä pitkäjänteistä ja suunnitelmallista työtä.

Jokaisen asiakkuuden kohdalla oleellista on laaja-alaisen arvioinnin tekeminen, jossa tarkastellaan ja arvioidaan nuorta omassa ympäristössään. On kiinnitettävä erityistä huomiota perheisiin ja perheiden tilanteisiin, eikä vain ajatella nuorta yksilönä. Nuoren tilanteeseen vaikuttavat tekijät tulevat myös perheestä, vanhemmista, koulusta ja vapaa-ajanviettotavoista.

Oikeinkohdennetun ja tuloksellisen auttamisen edellytys on, että nämä kaikki tekijät tunnustetaan. Muutostyön edellytys on selkeä kokonaiskuva nuoren ja perheen tilanteesta. Sen ei pitäisi perustua pelkästään yhteen tiettyyn näkökulmaan, vaan kokonaiskuvan muodostamisessa apua on moniammatillisesta yhteistyöstä.

Eri sektoreiden työntekijöiden tiedonvaihtoa (moniammatillista yhteistyötä) saattavat haitata erilaisiin säädöksiin perustuvat asiat kuten salassapitovelvollisuus. Siksi tarvitaan yhteisiä mallinnettuja ja tulokselliseksi havaittuja työtapoja. Ne tarjoavat eri sektoreiden edustajille yhteiset käsitteet, kielten, työskentelyn rungon ja välineet. Mallit auttavat kokonaiskuvan ja -ymmärryksen muodostamista. Samalla ne tukevat perustason ja erityisosaamisen yhteistyötä ja työnjakoa.

Nuorisotakuu - haasteet ja mahdollisuudet

Nuorisotakuun kohderyhmä on hukassa. Nuorisotakuulla ei nykyisellään tavoiteta hankalimmassa tilanteessa olevia, moniongelmaisia nuoria, jotka eivät kärsi ainoastaan koulutus- tai työpaikan puutteesta.

Kelan, sosiaalitoimiston, TE-keskuksen ja terveys-toimen välistä yhteistyötä tulee kehittää. Byrokratian vähentyminen edistäisi avunsaantia.

Kansallinen nuorisotakuun malli jättää varjoonsa hyviä paikallisia toimintatapoja. Pääkaupunkiseudulla toimivat Sovinto ry ja Helsingin diakonissalaitoksen Vamos-palvelukokonaisuus kohtaavat yhteiskunnan palveluista, yleisistä koulutusväylistä ja työelämästä syrjäytyneitä ja syrjäytymässä olevia ihmisiä. Tämän ydintehtävän toteutumista tukevat kullekin nuorelle räätälöidyt palvelukokonaisuudet, organisaatioiden pieni koko ja sitoutunut sekä ammattitaitoinen henkilöstö.

Myös koulutuspaikkojen riittävyys etenkin alueellisesti on epävarmaa. Nuorten parissa tehtävä **etsivä nuorisotyö** ohjaa nuoria eteenpäin erilaisiin koulutuksiin, palveluihin ja työmarkkinoille. **Löytävässä aikuistyössä** asiakkaille pyritään löytämään säännöllistä, aktivoivaa toimintaa sekä polkuja kohti työelämää. Toiminta perustuu usein yksilölliseen tukeen ja ohjaukseen, ryhmätoimintaan sekä työkokeiluihin.

Työpajat tarjoavat positiivisia kokemuksia uuden oppimisesta, sekä näkemyksiä ammattialoista ja niiden vaatimuksista. Niissä tavoitteena tulee olla motivaation vahvistaminen ja nuoren voimaannuttaminen, jotta nuori hakeutuu opiskelemaan tai työhön.

Oppisopimusjärjestelmän tehtävänä tulee nykyistä enemmän olla osa työelämän tavanomaisia toimintatapoja, ei vain paikka, johon koulunsa keskeyttäneet nuoret siirretään. Normaalisuusperiaate varmistaa myös työnantajien kiinnostuksen oppisopimuskäytäntöjen kehittämiseen.

Köyhyys ja palvelujako syrjäyttävät

Köyhyys rajoittaa olennaisesti mahdollisuuksia osallistua yhteiskuntaan. Puhutaan subjektiivisesta, absoluuttisesta ja suhteellisesta köyhyydestä. Köyhyys on ennen kaikkea taloudellista ahdinkoa, joka syrjäyttää suuren joukon lapsia ja nuoria esimerkiksi harrastuksista, aiheuttaa osattomuutta ja lisää kiusatuksi tulemisen riskiä.

Köyhien ja varakkaiden maailmat erkanevat myös sosiaali- ja terveyspalveluissa. Jos kasvavia hyvinvointi- ja terveyseroja halutaan kaventaa, on suunnattava paremmin resursoitua perusterveydenhuoltoa (työttömille ja muille) työelämän ulkopuolella oleville. Varsinkin pitkäaikaistyöttömien ja päihdeongelmaisten palveluiden arvioidaan edelleen heikenevän (Sosiaalibarometri 2010). Tuottavuusvaltion perspektiivi on ylihuomisessa – ei tämän päivän epätasa-arvossa. Tarvitaan ajattelutavan muutos!

Työmarkkinoiden rakenteellisten muutosten johdosta työelämään kiinnittymisen edellytyksenä on vähintään toisen asteen koulutus. Tämän vuoksi on oleellista, että myös työelämää: työntekoa, työmarkkinoita, työssä jaksamista ja menestymistä käsittelevää toimenpidekartoitusta tehtäessä huomioidaan, että yhä useammille nuorille polun löytäminen, joka johtaa luonteeltaan pysyvään kiinnittymiseen työmarkkinoille on monista - usein jo lapsuudesta ja nuoruudesta kumpuavista syistä vaikeaa. Tästä osoituksena voidaan pitää nuorille ihmisille myönnettyjen työttömyyseläkkeiden määrän merkittävää kasvua. Alle 20-vuotiaiden osuus kaikista toimeentulotukiasiakkaista on myös kasvanut lähes kaksinkertaiseksi parissakymmenessä viime vuodessa. Tätä syrjäytymiskehitystä tulee tarkastella laaja-alaisesti eri näkökulmista ja vastaavasti siihen tulee etsiä laaja-alaisesti erilaisia ratkaisuja.

Syrjäytymisestä

Syrjäytyminen on sosiaalisista suhteista ja osallisuudesta mutta myös työstä syrjäytymistä (Lehtonen 1987). Ihmiselle ei riitä pelkkä oleminen ihmisenä, vaan olemiseen kuuluu, että hän haluaa jotakin, tulla joksikin ja ylittää pelkät olemisen rajat. (Jorma Sipilä 1985)

Kannamme suurta huolta syrjäytymisestä, mutta sen käsite on epäselvä. Kuvaavampaa olisi puhua sosiaalisesta vahvistamisesta. Syrjäytyminen viittaa kapeasti yksilöön ja niin ollen unohtaa kokonaisuuksia, jotka vaikuttavat syrjäytymiskehitykseen tai jopa saavat sen aikaan. Tiivistetysti voi sanoa, että yhteiskunnalliset ja sosiaaliset rakenteet tuottavat syrjäytymisen ja poiskäännyttämisen määrän ja muodon, yksilölliset ominaisuudet ja valinnat valikoivat konkreettisesti poiskäännytyt.

Syrjäytymisen tai poiskäännyttämisen prosesseja on tarpeen tarkastella ennen kaikkea suhteessa työhön ja työmarkkinoihin, sosiaaliin suhteisiin ja perheisiin sekä mahdollisuuksina osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon.

- Poiskäännyttämisen kevyin muoto, sulkeuma viittaa esimerkiksi työttömäksi jääneen tilanteeseen, jossa hän on useimmiten tilapäisesti jäänyt työmarkkinoiden ulkopuolelle. Hetkellinen sivuuttaminen on melko tavallista.
- Usein prosessi kuitenkin etenee siten, että työttömän käyttäytymistä ryhdytään muuttamaan ja henkilöään muokkaamaan paremmin työmarkkinoille sopivaksi. Kyse on silloin ongelman kääntämisestä.
- Poiskäännyttämisen kolmas muoto, siirräntä, viittaa vaikeuksiin joutuneen ihmisen kääntämisestä jonkun toisen tahon vastuulle. Tällaista on myös päätöksenteon viivyttäminen.
- Poiskäännyttämisen vakavin muoto on torjunta, mikä tarkoittaa henkilön jättämistä oman onnensa nojaan. Torjuntaa voidaan pahimmillaan tarkastella heitteillejättönä.

Nuorten syrjäytyminen on syystä noussut voimakkaasti yhteiskunnalliseen keskusteluun, kaikkialla. Ongelma on osa laajempaa OECD-maita koskevaa kriisiä, jossa uudet sukupolvet eivät enää löydä paikkaansa työmarkkinoilla ja yhteiskunnassa.

Eri arvioiden mukaan syrjäytyneitä nuoria on 30 000 - 50 000 eli lähes yhden ikäluokan verran. He

eivät opiskele tai tee työtä. Valtaosa heistä on poikia ja nuoria miehiä. Myös tyttöjen masentuneisuus on lisääntynyt. Jos suuri osa jopa 50 000 nuoresta jää ulkopuoliseksi, yhteiskunnalle kerrannaistuvat kustannukset ovat merkittäviä. Saamatta jää verotuloja ja palvelujen ja tulonsiirtojen tarve kasvaa.

Syrjäytymisen/poiskäännyttämisen inhimilliset kustannukset ovat myös suuret. Ilman koulutusta jää helposti vaille työtä, ja ilman työtä on vaara tulla sivuutetuksi sosiaalisista suhteista kuten parisuhteesta, lapsista ja perhe-elämästä.

Syrjäytyminen on otettava huomioon myös sisäisen turvallisuuden näkökulmasta. Yhteiskuntaelämästä sivuun jäänyt nuori mies on usein altis ääriajattelulle ja -toiminnalle. Tämän tyyppisestä turhautumisesta kertovat esimerkiksi Jokelan ja Kauhajoen surulliset tapaukset.

Lopuksi:

Syrjäytyminen ei ole luonnonlaki vaan seurausta yhteiskunnallisista päätöksistä. Pohjoismainen hyvinvointivaltio onnistui olennaisesti katkaisemaan huonosuorituksen sukupolvisen ketjun. Ratkaisevaa oli ja on edelleen lapsuuden olosuhteiden kohentaminen. Neuvola, päiväkotit ja peruskoulu ovat keskiössä. Niissä kohdataan koko ikäluokka. Asevelvollisten kohdalla myös kutsuntojen merkitystä tulee tarkastella.

Näistä ennaltaehkäisevistä palveluista ei saa leikata. Päivähoidon laatu tarkoittaa huomion kiinnittämistä ryhmäkokoihin, hoitopäivän pituuteen ja koulutetun henkilöstön riittävyteen. Kouluterveydenhuolto ja muu oppilashuolto on tärkein matalan kynnyksen palvelu, jonka saavutettavuudesta tulee huolehtia. Suomalaisen peruskoulun laatu tulee turvata myös tulevaisuudessa ja kansallisten mallien ohella kunnioittaa hyviä paikallisia toimintatapoja.

Keskustan toimet kootusti:

- Matalan kynnyksen palveluita kehitettävä.

Ongelmien ehkäiseminen ennen niiden kasvamista ja kasaantumista on sosiaalisesti oikeudenmukaista ja jo kasaantuneiden ongelmien hoitamista edullisempaa.

- Nuorten ongelmiin erikoistuneita avopalveluita lisättävä.
- Palveluketjua tulee selkiyttää ja porastaa perustasolta erikoistasolle.
- Moniammatillista yhteistyötä ja työnjakoa tulee edistää.

Nuoren tulee saada kokonaisvaltaista apua. Moniammatillisen yhteistyön ja työnjaon edistämällä voidaan myös poistaa toimintojen päällekkäisyyksiä ja saavuttaa kustannussäästöjä.

- Lasten ja nuorten parissa toimivien resursseja kohdennettava tavoitteellisemmin.

Oikea osaaminen saatettava oikeaan paikkaan.

- Koulujen oppilashuoltoryhmää täydennettävä psykiatrisella sairaanhoitajalla.
- Kevyitä yhteistyömenettelyitä (esim. Lapset puheeksi) hyödynnettävä.
- Koulukiusaamisen ehkäisemiseen pyrkiviä toimia ja vastuita selkiytettävä lainsäädännöllä.
- Nuorisotakuu kohdistettava myös kaikkein haavoittuvimmassa asemassa oleviin nuoriin, joilla on muitakin ongelmia kuin pelkkä työ- tai opiskelupaikan puute.

Etsivää nuoriso- ja aikuistyötä lisättävä.